

φ6

■ Ένα αξεπέραστο πρότυπο για την ιστορία της τέχνης

Το «παραμύθι» του ανθρώπινου πολιτισμού

E.H. GOMBRICH

Το Χρονικό της Τέχνης

ΜΤΦΡ. (ΑΠΟ ΤΗΝ 16Η ΕΚΔΟΣΗ): ΛΙΝΑΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗ
«ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ»

Το 1994 το ΜΙΕΤ εξέδωσε για πρώτη φορά την περίφημη «The Story of Art» του καθηγητή Gombrich (1909) του πιο διακεκριμένου σήμερα ιστορικού τέχνης σε παγκόσμιο επίπεδο, μέλους του μυθικού εικονολογικού ινστιτούτου Warburg.

Το 1998 το Μορφωτικό Ίδρυμα επανέρχεται σε δεύτερη, πλήρως αναθεωρημένη και επηυξημένη, έκδοση από το αγγλικό πρωτότυπο του 1995. Έχω την εντύπωση μάλιστα πως το ελληνικό βιβλίο, το οποίο φέρει την τελειοθηρική σφραγίδα του πρόσφατα χαμένου Ε.Χ. Κάσδαγλη, ξεπερνά ακόμη και την έκδοση του Phaidon αποτελώντας μοναδικό αναγνωστικό μπούσουλα για κάθε φιλότεχνο, αλλά και για κάθε βιβλιόφιλο. Επίσης συνιστά αξεπέραστο πρότυπο για τους εγχώριους ιστορικούς και κριτικούς τέχνης γιατί αποδεικνύει ότι η εμβριδεια και η ερμηνευτική ευθυβολία δεν είναι κατ' ανάγκην συνώνυμες του σκοτεινού ή του δύστροπου ύφους. Το «Χρονικό της Τέχνης» είναι προτίστος ένα κείμενο που γράφτηκε για να διαβάζεται σαν το παραμύθι - αλλά και το δράμα - του ανθρώπινου πολιτισμού. Ο Gombrich συσσωματώνει σ' αυτό συμπεράσματα από άλλα πιο εξειδικευμένα βιβλία ή μελέτες του, χωρίς πάντως αυτά να «τρομοκρατούν» τους αμύητους. Κυρίως θέτει ερωτήματα, απορεί, θαυμάζει αποφεύγοντας τις αξιωματικές θέσεις, ενώ κι αυτή ακόμη η εικονολογική μέθοδος, δηλαδή η συστηματική ανίχνευση της αλληγορικής και συμβολικής λειτουργίας των εικόνων, την οποία διδάχθηκε από το δάσκαλό του E. Panofsky, χρησιμοποιείται επιλεκτικά και κριτικά. Περισσότερο μοιάζει να του ταιριάζει η «ψυχολογία της αντίληψης» για να κατανοήσει πώς αλλάζει το γούστο από εποχή σε εποχή και πώς το έργο τέχνης εμπλέκεται - αλλά και διαφοροποιείται - από τις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες πώς, δηλαδή, ενώ είναι «παιδί» της δεδομένης ιστορικής στιγμής, λειτουργεί συγχρόνως και ως το παράδοξό της.

Ο ίδιος γράφει στον πρόλογο (σελ. 9): «Κάθε έργο τέχνης αρέσει στην εποχή του όχι μόνο για όσα πραγματώνει αλλά και όσα δεν πραγματώνει. Όταν ο νεαρός Μότσαρτ πήγε για πρώτη φορά στο Παρίσι, παρατήρησε -όπως έγραφε στον πατέρα του- πως όλες οι συμφωνίες της μόδας είχαν γρήγορο φινάλε: αποφάσισε λοιπόν να ξαφνιαστεί το ακροατήριο του συνθέτοντας μια συμφωνία όπου η εισαγωγή στο τελευταίο μέρος θα ήταν σε αργό ρυθμό. Πρόκειται, φυσικά, για ένα ασήμαντο παράδειγμα που δείχνει όμως την κατεύθυνση προς την οποία πρέπει να προσανατολίζεται η ιστορική αποτίμηση της τέχνης. Το κίνητρο της πρωτοτυπίας μπορεί να μην είναι η υψηλότερη ή η βαθύτερη ιδιότητα του καλλιτέχνη, σπάνια όμως απο-

ΕΝΤΥΚΑΡ ΝΙΕΤΚΑ - ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ, 1879

σιάζει εντελώς...».

Το «Χρονικό της Τέχνης» περιλαμβάνει 28 κεφάλαια και ξεκινάει από τη δημιουργία των πρωτόνων ως το «Θρίαμβο του Μοντερνισμού» και έχει εμπλουτισθεί με κάρτες, διαγράμματα, πίνακες, γλωσσάριο, ευρετήριο κ.λπ. Η έκδοση είναι πολυτελής, εξ ολοκλήρου εγχρωμη και με μοναδική την ποιότητα των αποχρωματισμών. Ακόμη και οι ασπρόμαυρες φωτογραφίες, έχοντας τυπωθεί διτονικά, αποδίδονται εξαιρετικά. Τέλος η μετάφραση της Λίνας Κάσδαγλη αποτελεί αληθινό επίτευγμα, γιατί μένει αφενός πιστή στο μεστό όσο και απλό ύφος του Gombrich, ενώ συγχρόνως επιχειρεί επιτυχείς μεταφορές όρων στα ελληνικά (όπως λ.χ. η μετάφραση του action painting σε «ζωγραφική της δράσης», σελ. 604) ή χρησιμοποιώντας εύληπτες περιφράσεις (για παράδειγμα ο φονξιοναλισμός επεξηγείται ως επιδίωξη της λειτουργικότητας, σελ. 619).

Ο Gombrich δεν διστάζει να εκτεθεί προσωπικά παίρνοντας θέση για θέματα της επικαιρότητας. Φερ' ειπείν μιλώντας για το Μεταμοντέρνο σχολιάζει πως πρόκειται για μια «αλλαγή ρεύματος παρά για ένα καινούργιο ύφος», ενώ αναφερόμενος στην εικαστική διάσταση της φωτογραφίας - η οποία πάντως δεν σχετίζεται με τη «φωτογραφική» πιστότητα στη ζωγραφική - γράφει τα εξής για τον Καρτιέ-Μπρεσσόν: «...Με τη μικροσκοπική του μηχανή σε ετοιμότητα δοκίμαζε τη συγκίνηση του κνηνητού που είναι πεσμένος κάμω και παραμονεύει, με το χέρι στη σκανδάλη πότε να έρθει η κατάλληλη στιγμή να «χτυπήσει»...» (σελ. 625).

Αλλά βέβαια εκεί που θεωρείται ανυπέρβλητος ως αναλυτής, είναι στα κεφάλαια που εξετάζουν το πέρασμα από το Μεσαίωνα στους νεότερους χρόνους και τη μειατροπή της θεοκεντρικής κοινωνίας σε αστική. Ο Gombrich θίγει τις κοινές ευρωπαϊκές ρίζες ή καταβολές περιγράφοντας τους Κορτεζάνους των φεουδαρχών και τους κατοίκους

των νεοπαγών αστικών κέντρων ως ανθρώπους που έδειχναν «μεγαλύτερη τάση προς την εκλέπτυνση παρά προς το μεγαλείο», ζώντας σε μια Ευρώπη, η οποία ήταν ακόμη αραιοκατοικημένη ήπειρος (σελ. 207).

Το 1960 ο Gombrich δημοσιεύει το «Art and Illusion» (κυκλοφορεί στα ελληνικά από τη «Νεφέλη» ως «Τέχνη και Ψευδαισθηση», Αθήνα 1995 σε μετάφραση Ανδρέα Παπαπά).

Εκεί, αναπτύσσοντας περισσότερο τις βασικές ιδέες του «χρονικού», διερευνά το αίνιγμα του ύφους στην τέχνη, καθώς και τη σχέση της ζωγραφικής με τη λουζιονιστικά τεχνάσματα που θαμπώνουν τους αδαείς.

Ο ίδιος σημειώνει: «Οι Έλληνες έλεγαν ότι η απαρχή της γνώσης βρίσκεται στην έννοια του θαυμαστού κι ότι, αν πάψουμε να θαυμάζουμε, κινδυνεύουμε να πάψουμε να γνωρίζουμε. Αυτό που κυρίως επιδιώκω εδώ είναι να αποκαταστήσω την αίσθησή μας του θαυμαστού μέσω της ικανότητας του ανθρώπου να παράγει, με φόρμες, γραμμές, σκιές ή χρώματα, αυτά τα γεμάτα μυστήριο φαντάσματα της πραγματικότητας που αποκαλούμε «εικόνες»...» (Τέχνη και Ψευδαισθηση, σελ. 20).

Επισκοπώντας το συνολικό έργο του Gombrich ο J. M. Massing έγραφε στο βιβλίο του «Στοιχαστές του XX αι., 1983): «... Μέσω των μελετών του που σχετίζονται με την ψυχολογία της αντίληψης ο Γκόμπριτς είναι ένας από τους ελάχιστους που έχουν διευρύνει καθοριστικά τη γνώση μας σχετικά με τον ορατό κόσμο...».

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΠΑΝ ΑΘΗΝΑ